

VZPOMÍNKY NA VYSOKOŠKOLSKOU VÝUKU ČEŠTINY

Memories of University Teaching Czech

Josef Štěpán

Češtinu jsem začal učit na katedře čes. a slov. jazyka FF UK hned po srpnové invazi za politicky napjatého podzimu roku 1968, kdy jsem k přednášce Josefa Hrbáčka vedl tři prosemináře v 1. ročníku. Pamatuji si, že mezi posluchači byly budoucí lingvistky Jana Jiříčková, provdaná Hoffmannová, Eva Kolínová, provdaná Hájková, a Jarmila Novotná, provdaná Bachmannová, dále jsem učil budoucího literárního vědce Jiřího Hošnu a spisovatelku Alexandru Berkovou. Vedle toho jsem v rámci individuálního studia měl středoškolskou výuku češtiny a dějepisu už tehdy mezinárodně uznávaného šestnáctiletého houslisty Václava Hudečka během jeho vysokoškolského studia na Hudební fakultě AMU.

V letech 1969–1971 jsem z podnětu Aloise Jedličky měl možnost působit jako lektor češtiny v Ústavu slavistiky a balkanologie Sárské univerzity v Saarbrücken, kde studentem byl Wolfgang F. Schwarz (nar. 1948), dnes známý slavista s bohemistickou specializací, vyučující nejprve na Sárské a pak Lipské univerzitě, který se vedle dramatu české a ruské avantgardy zabývá českým literárním strukturalismem.

Na podzim 1971 jsem se vrátil na katedru do Prahy, abych učil v syntaktických seminářích ve 3. ročníku a v semináři lexikologie a stylistiky ve 4. ročníku.

Za rok nato jsem z popudu vedoucího katedry Václava Křístka založil studentský vědecký kroužek bohemistů-lingvistů, který se scházel několik let mimo vyučovací dobu jednou za čtrnáct dní a jehož vyvrcholením byly studentské vědecké konference a roku 1973 referáty u příležitosti dvoustého výročí narození Josefa Jungmanna (viz Naše řeč 1973), kroužek uskutečnil i výlet do Jungmannových Hudlic. Na přání Aloise Jedličky pomáhali členové kroužku v letech 1973 a 1974 při vyhodnocování prací žáků 8. tříd z Prahy a Středočeského kraje v prvních dvou ročnících soutěže O češtině trochu jinak, od roku 1975 již celorepublikové Olympiády českého jazyka, které založila Marie Čechová a Karel Oliva.

Pamatuji se, že o prázdninách 1972 a 1973 jsem byl se studenty ve Varšavě, kde se zúčastnili výuky polštiny i 7. mezinárodního sjezdu slavistů a řady výletů. Při pobytu jsem se sešel s polonistkou Danutou Buttlerovou (nar. 1930) a napsal

zprávu o jazykové poradně ve Varšavě (Naše řeč 1973), poradna vznikla teprve roku 1972, kdežto v Praze už roku 1946.

Vedle českých studentů jsem v sedmdesátých letech vyučoval češtinu cizince na Letní škole slovanských studií. S potěšením vzpomínám na 18. běh této školy v roce 1974, kdy tehdejší účastníci mě pozvali do restaurace a věnovali mi následující verše: *Tu zemi musíš milovat, / jsi-li muž. / Musíš i umět v ní mít hlad / a zítra se s ní radovat, / jsi-li muž. / Jen nechtěj od ní nikdy klid! / Nemůžeš ji však opustit, / jsi-li muž.* Jedním z účastníků jazykového kurzu češtiny pro pokročilé byla Anna Kosová z univerzity v Jeně. S tou jsem publikoval dva německy psané odborné články, v nichž jsme konfrontovali označování povětrnostních jevů (jevů počasí) v němčině a češtině pomocí synonymních slovesných, jmenných a verbonominálních konstrukcí, kdy sémantika se bere jako východisko zkoumání, přičemž v druhém článku se podrobněji popisuje jev blesk, blyskat se (Philologica Pragensia. Časopis pro moderní filologii 1976, 1977). Inspirován A. Kosovou jsem začal vytvářet v řadě dalších článků svou koncepci odrazové sémantiky (o ní souhrnně viz v knize Čas ve větě a textu 1987, s. 12–17). Shodou okolností v Jeně vyšla Bühlerova kniha Sprachtheorie (1934), v níž už se zabýval odrazovou funkcí jazyka.

V sedmdesátých a osmdesátých letech jsem vedle prosemináře češtiny v 1. ročníku učil ve vyšších ročnících na své katedře hlavně syntaktické a morfologické semináře současné češtiny k přednáškám Aloise Jedličky, Karla Svobody, Václava Krístka, Karla Hausenblase, Emila Dvořáka a Josefa Hrbáčka. Pamatuji se, že v syntaktickém semináři jsem na přání přednášejícího Karla Svobody zadával studentům excerpci syntaktických jevů v literatuře 19. století. Jinak syntaktické semináře byly časově dost náročné, protože jsem musel číst mnoho studentských seminárních prací, jimiž byly syntaktické charakteristiky novočeských textů, které si posluchači sami vybírali a kdy užívali i kvantitativní metody. Pěknou seminární práci o syntaxi odborného literárního textu napsal roku 1986 budoucí lingvista Jiří Homoláč.

Na katedře překladatelství a tlumočnictví (KPT) jsem učil morfologický seminář k přednášce Marie Čechové. Vyučoval jsem češtinu dále na Fakultě tělesné výchovy a sportu Čechy i cizince a na katedře čes. a slov. jazyka několik let syntaktický seminář studenty z NDR. Jeden rok jsem měl písemný a slohový výcvik v mateřském jazyce pro neučitelské kombinace v tzv. společenském základu. Z mnoha pedagogických povinností jen uvádím, že vedle výuky češtiny jsem každoročně ústně zkoušel u přijímacího řízení studentů na fakultu, což zmiňuji jen proto, že mi v paměti uvízla kombinace čeština – angličtina, na kterou jsem roku 1980 přijímal budoucí lingvistku Ivanu Bozděchovou, literárního vědce Petra A. Bílka a anglistu Jana Čermáka. S Ivanou Bozděchovou jsem později pracoval v týmu Františka

Štíchy na třetím díle Velké akademické gramatiky spisovné češtiny (v tisku), který je věnován syntaxi.

Roku 1980 jsem na KPT začal přednášet syntax, následující léta morfologii, normu a kodifikaci mateřského jazyka, přednášek se zúčastňovalo velké množství posluchačů. Pamatuji se na to, že od roku 1982 jsem na katedře čes. a slov. jazyka vedl výběrový jazykový seminář odrazové sémantiky, v jejímž širokém tematickém rámci (gramatika, lexikologie, psycholingvistika, překlad atd.) za mé maximální podpory vznikaly diplomové práce, mezi kterými roku 1986 obhájila Radka Lesná, provdaná Vaňasová, diplomovou práci na téma Frekvence českých příjmení, z níž vyšel článek (Naše řeč 1988). Na jaře 1987 jsem byl při obhajobách vedoucím devíti diplomových prací. Psal jsem oponentské posudky nejen na diplomové, ale i na kandidátské práce a předsedal státnicím.

Ze zdravotních důvodů jsem výuku češtiny na katedře českého a slovenského jazyka FF UK ukončil v únoru 1989. Po zlepšení zdravotního stavu jsem znovu začal psát odborné i didaktické stati o češtině, což trvá již přes dvacet let. Zcela na závěr mohu uvést, že mnoho studentů, které jsem učil, zaujalo významné místo v české společnosti i v zahraničí. Vzpomínám u příležitosti svých letošních osmdesátin na své studenty rád.

Doc. PhDr. Josef Štěpán, CSc.

stepan.josef@centrum.cz